Archive of SID.ir

فصلنامه علمی اقتصاد و مدیریت شهری
فصلنامه علمی اقتصاد و مدیریت شهری، ۱۲(۲(۴۶))، ۱۵۷-۱۴۱
www.iueam.ir
نمایه در ISC، EconLit، Econbiz، EBZ، GateWay-Bayern، SID، Google Scholar، Noormags، Magiran،
Civilica، RICeST، Ensani
شاپا: ۲۸۷۰-۲۳۴۵

تحلیل نابرابری فضایی (اقتصادی– اجتماعی) در سکونتگاه‌های غیررسمی در راستای ارتقای عدالت فضایی (موردمطالعه: منطقه ۱۸ شهر تهران)

هومن طاهریان دانش آموخته کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی منطقه ای، دانشگاه تهران، تهران، ایران

دریافت۱۴۰۲/۰۹/۰۸ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۷

چکیده:

اسکان غیررسمی تجلی فضایی نابرابری است، به این صورت که مردم زمانی که راه‌حل‌های رسمی دور از دسترس هستند، معمولاً به دلیل محدودیت‌های مالی و همچنین عوامل دیگری مانند طرد اجتماعی، به راه‌حل‌های غیررسمی برای مسکن روی می‌آورند. هدف عدالت فضایی، توزیع عادلانه نیازهای اساسی، امکانات، تسهیلات و خدمات شهری در میان محلات و مناطق مختلف شهر است؛ چنانکه هیچ محله یا منطقه‌ای نسبت به منطقه‌یا محله دیگر ازنظر برخورداری برتری فضایی نداشته و اصل دسترسی برابر رعایت شده باشد؛ به‌علاوه ازلحاظ سرانۀ برخورداری با توجه به میزان جمعیت در هر منطقه از شهر اختلاف زیادی وجود نداشته باشد. بر این اساس هدف این پژوهش تحلیل نابرابری فضایی(اقتصادی- اجتماعی) در سکونتگاه‌های غیررسمی در راستای ارتقای عدالت فضایی می‌باشد که با روش توصیفی- تحلیلی انجام‌شده است برای جمع‌آوری داده‌های موردنیاز برای بررسی میزان نابرابری فضایی از پرسشنامه و طرح‌های فرادست و نتایج سرشماری و برای سنجش و رتبه‌بندی میزان نابرابری اقتصادی و اجتماعی از تکنیک تاپسیس استفاده همچنین برای بررسی میزان رضایت ساکنان از فضا از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده‌شده است.

یافته‌های پژوهش حاصل از رتبه‌بندی با روش تاپسیس نشان می‌دهد که نواحی ۱ و ۲ و ۳ بیشترین مقدار را کسب و رتبه ۱ تا ۳ را در نابرابری را دارند همچنین نتایج آزمون مقایسه میانگین(تی تک نمونه‌ای) نیز مؤید نارضایتی بیشتر ساکنان این ۳ ناحیه می‌باشد.

واژگان کلیدی: نابرابری فضایی، سکونتگاه‌های غیررسمی، عدالت فضایی، تاپسیس

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

۱- مقدمه

روند شهری شدن جوامع به‌سرعت رو به افزایش گذاشته و شهرنشینی از مشخصه‌های بارز عصر حاضر است. با این اوصاف سیاست‌ها، برنامه‌ها و طرح‌های نامناسب، به توزیع فضایی نامطلوب مردم و فعالیت‌های آن‌ها منجر شده و درنتیجه گسترش محله‌های فقیرنشین، تراکم نامناسب، دسترسی ضعیف به خدمات پایه‌ای، تخریب محیط‌زیست و نابرابری اجتماعی و تبعیض را در پی خواهد داشت. شهرها به‌خصوص در ممالک کمتر توسعه‌یافته به‌واسطه‌ی رشد شتاب‌زده با چالش‌های گوناگونی روبه‌رو هستند. پیامدهایی از قبیل ناکافی بودن مسکن مناسب، روند رو به گسترش اسکان غیررسمی فقر شهری و نابرابری فضایی(برآمده از ناهمگونی توسعه کالبدی - فضایی با توزیع منابع، خدمات و تسهیلات و)... در سطح شهر ازجمله چالش‌های پیش رو و حال حاضر شهرها است(هبیتت۱، ۲۰۱۵). شهرها دارای سیستمی پیچیده و پویا هستند. این پیچیدگی ناشی از وجود عوامل و ساخت‌های گوناگونی است که کاملاً باهم در ارتباط‌اند و پویایی آن نتیجه‌ی تعامل و روابط متقابلی است که میان ساختارهای مختلف شهری جریان و تداوم دارد. وجود جنبه‌ها و ساختارهای گوناگون به همراه روابط تنگاتنگ و متقابل میان آن‌ها بقاء و رشد و گسترش شهرها را تضمین می‌کند و خلل در چنین ساختارها و روابطی همراه با عدم مدیریت و هدایت درست آن‌ها، زوال و رشد و گسترش بی‌رویه و لجام‌گسیخته‌ی سکونتگاه‌های شهری را رقم خواهد زد(ملکی،۱۳۹۲). سکونتگاه‌های غیررسمی نمود این گسترش بی‌رویه و لجام‌گسیخته می‌باشند. درواقع سکونتگاه‌های غیررسمی، شکل بی‌ضابطه‌ای از تجمع مکانی گروه‌های کم‌درآمد، در نقاطی از شهر(درون یا مجاور آن)است که به‌صورت کاملاً خودرو، سازمان نیافته و فاقد مجوز رسمی شهرسازی ایجاد می‌گردد. چنین مناطقی به دلیل سرعت شکل‌گیری و عدم نظارت دستگاه‌های اجرایی، فاقد استانداردهای قابل‌قبول زیستی بوده و به دلیل ویژگی‌هایی چون مشاغل غیررسمی، تصرف و مالکیت غیرقانونی اراضی و نگرانی از تخریب توسط نهادهای اجرایی ناظر بر کنترل ساخت‌وسازهای شهری و همچنین وجود مشکلات عدیده اجتماعی و زیست‌محیطی بسیار ناپایدار و غیرمطمئن می‌باشند(El Din et al, 2013). می‌توان گفت اسکان غیررسمی تجلی فضایی نابرابری است، به این صورت که مردم زمانی که راه‌حل‌های رسمی دور از دسترس هستند، معمولاً به دلیل محدودیت‌های مالی و همچنین عوامل دیگری مانند طرد اجتماعی، به راه‌حل‌های غیررسمی برای مسکن روی می‌آورند(Marnane and Greenop,2023). نابرابری فضایی به‌عنوان یک ناهمسانی در آسایش، تعریف می‌شود که به دلیل وجود، مغایرت‌هایی در عوامل اقتصادی و اجتماعی پدید آمده است و در هر مقیاس و شرایطی از جغرافیا امکان ظهور دارد(Venables,2005). تعداد افرادی که در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند از ۷۵۰ میلیون در سال ۱۹۹۶ به یک میلیارد در جهان رسیده و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۵۰ سه برابر شود(هبیتت، ۲۰۱۶). مشکلات متأثر از شکل‌گیری این نوع سکونتگاه‌ها فقط محدود به خود این مناطق نمی‌شود بلکه به‌مرور کل شهر را دربر می‌گیرد؛ به‌طوری‌که پیامد آن، بروز انواع ناهنجاری‌ها درزمینه شهرنشینی خواهد بود. ازاین‌رو، برنامه‌ریزی برای دستیابی به یک اندازه بهینه و برخورداری از خدمات شهری در چنین سکونتگاه‌های نامتعارفی ضرورتی است که خود مستلزم داشتن اطلاعات صحیح از شاخص‌ها و ویژگی‌های محیطی آن‌هاست(Ruther et al.,۲۰۰۲). این مسئله خود اهمیت و ضرورت پرداختن به مسئله اسکان غیررسمی و تعادل فضایی در شهر را بیش‌ازپیش آشکار می‌سازد. نابرابری فضایی در شهرها بیشتر ازآن‌جهت حائز اهمیت است که این عوامل درنهایت منجر به تهدید حیات اجتماعی، و کیفیت زیست شهروندان کم برخوردار و نا برخوردار از مفاهیم و مؤلفه‌های عدالت در معنای عام آن

1 Habitat

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

و درنتیجه افت کارایی انسان‌ها به دلیل فلاکت روانی و جسمی در ابعاد خرد و ضربه به توسعه‌ی اقتصاد ملی در ابعاد کلان به دلیل هزینه‌های بلندمدت و هنگفت بازسازی و تجدیدقوای سرمایه‌های انسانی و همچنین بلوکه کردن انگیزه‌های محرکه‌ی اقتصادی به دلیل محدود بودن تقاضای قشر فقیر به نیازهای ضروری و اولیه‌ی زندگی، خواهد شد.

لذا این پژوهش بر آن است که با تکیه‌بر ابعاد اجتماعی-اقتصادی عدالت فضایی و در نظر گرفتن فرهنگ و ساختار غالب بومی منطقه به ارائه‌ی راهکارهایی در راستای کاهش نابرابری فضایی منطقه‌ی ۱۸ شهر تهران بپردازد

۲- پیشینه تحقیق

کشکولی و همکاران(۱۴۰۲) در مقاله‌ای باهدف ارزیابی نقش سکونتگاه‌های غیررسمی در ساختار فضایی شهری و بررسی نحوه جلوگیری از گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی و پیدا کردن روش‌های بهینه جهت ساماندهی این نواحی در شهر همدان در ابعاد کالبدی، فضایی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی را موردبررسی قرار دادند. نتایج حاصل از آزمون داده‌های توصیفی که با روش پیمایشی جمع‌آوری شده بود نشان داد رضایتمندی در این محلات با توجه با اختلاف میانگین و حد بالا و پایین در سطح متوسط و نامطلوب می‌باشد و به این نتیجه رسیدند که نمی‌توان این محدوده‌ها را از فضای برنامه-ریزی حذف کرد و آن‌ها را نادیده گرفت بلکه باید با برنامه-ریزی شهری دقیق و متناسب با ویژگی‌های ساکنین به ایجاد تغییر در کالبد و بافت آن‌ها پرداخت.

نعیمه پور طاهری و همکاران(۱۴۰۰) مقاله‌ای با عنوان تحلیل سیاست‌های ساماندهی و مدیریت سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران: روش تحلیل محتوا را با رویکرد تحلیل محتوا انجام دادند. یافته‌های این پژوهش را می‌توان در دودسته اصلی و ۱۱ زیر دسته طبقه‌بندی کرد. دسته‌بندی اصلی شامل سیاست‌های مربوط به جلوگیری از ایجاد مناطق زاغه‌نشین و سیاست‌های مربوط به ارائه خدمات و احیای مناطق زاغه‌نشین بود. ۱۱ زیرمجموعه شامل جلوگیری از مهاجرت از داخل شهرها به مناطق فقیرنشین، فقرزدایی، حفظ بافت روستایی از طریق طرح هادی روستا، توزیع متوازن جمعیت با رویکرد محوطه‌سازی و توسعه اراضی، ایجاد کمربند سبز در اطراف شهرها، مقابله اجباری با ساخت‌وسازهای غیرمجاز در محله‌های فقیرنشین بود. پدیده تکانشی آسیب‌های اجتماعی، تخصیص تسهیلات مالی دولتی برای ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی، نوسازی سکونتگاه‌های غیررسمی، ایجاد شهرک‌های اقماری و ارائه خدمات اولیه بهداشت و درمان در قالب سامانه شبکه بهداشت و درمان.

ستیانو و جمال۱(۲۰۲۱) در پژوهشی به بررسی عدالت فضایی در توزیع خدمات عمومی پرداختند. این پژوهش نشان می‌دهد که چگونه مفهوم عدالت فضایی منتج از مفهوم عدالت اجتماعی است. این مطالعه همچنین رابطه بین ساختار اجتماعی -فضایی در توزیع ناعادلانه خدمات عمومی مانند شرایط زندگی اولیه مناسب، فضاهای عمومی و زیرساخت‌ها را موردبحث قرار داده است.

اوا۲ در سال ۲۰۱۸ در کتابی با عنوان عدالت فضایی و سکونتگاه‌های غیررسمی، در مورد فضاهای باز در سکونتگاه‌های غیررسمی در آمریکای لاتین و چگونگی حمایت از عدالت فضایی و کیفیت زندگی مردم صحبت کرده است. این تحقیق به این پرسش می‌پردازد که چگونه می‌توان عدالت فضایی را در چارچوب طرح‌های ارتقای دولتی در سکونتگاه‌های غیررسمی در آمریکای لاتین تصور کرد و تحقیقی را در مورد اینکه چگونه فضاهای باز عمومی در خدمت هدف افزایش عدالت فضایی و کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی هستند، ارائه می‌کند. این مطالعه موردی از یک سکونتگاه غیررسمی در مدلین/کلمبیا به‌عنوان نمونه‌ای از برنامه‌های ارتقاء نسل جدید استفاده می‌کند و بر اهمیت ترکیب برابری،

1 Setianto & Gamal

2 EVA

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

توانمندسازی و به رسمیت شناختن را به‌عنوان اهداف برابر در درک عدالت فضایی تأیید می‌کند و ادعا می‌کند که جنبه‌های مختلف عدالت قابل تعویض یا سلسله مراتبی نیستند.

خلیفا[1] (۲۰۱۵)، نیز در مقاله‌ای تحت عنوان«ارزیابی استراتژی‌های ارتقاء سکونتگاه‌های غیررسمی در کشور مصر» نشان داد سکونتگاه‌های غیررسمی یک چالش کلیدی در کشور مصر است که در این کشور باوجود همه تلاش‌ها برای مهار رشد سکونتگاه‌های غیررسمی، این سکونتگاه‌ها پیوسته در حال رشد هستند. بر اساس نتایج روش مشارکتی و سیاست‌های مسکن، سرپناه مقرون‌به‌صرفه به فقرای شهری پیشنهاد شد.

ناسیور[2](۲۰۱۳) در کتاب شهرهای سایه؛ یک میلیارد حاشیه‌نشین، به این نتیجه رسید که ارتقاء کیفیت فضاهای شهری باعث بهبود کیفیت زندگی شده و اثر مثبتی بر روی درک ایمنی در حل‌وفصل مشکلات سکونتگاه‌های غیررسمی داشته است.

آمر[3](۲۰۰۷) در رساله دکتری خود با عنوان به‌سوی عدالت فضایی در برنامه‌ریزی خدمات بهداشتی و درمانی شهری با رویکردی تحلیلی ر فضایی به بررسی وضعیت توزیع خدمات بهداشتی در شهرهای جنوب صحاران پرداخته است. ایشان بیشتر به شناسایی نقاط نابرابر، در توزیع فضایی و نحوه دسترسی به تسهیلات بهداشتی در مناطق رو به گسترش شهر تأکید دارد.

۳- مبانی نظری

سکونتگاه غیررسمی را می‌توان به‌عنوان یک منطقه مسکونی تعریف کرد که بدون مطالبه قانونی برای دریافت زمین و یا اجازه از سوی مقامات مربوطه برای ساختن خانه توسعه‌یافته است. درواقع، حاشیه‌نشینی به شرایط غیر داوطلبانه گروه‌ها و افرادی که در حاشیه اقتصاد، اجتماع و سیاست قرارمی گیرند گفته می‌شود که از دسترسی آن‌ها به منابع، دارایی‌ها، خدمات و آزادی حق انتخاب از بین گزینه‌ها جلوگیری می‌شود و درنهایت این کار به فقر می‌انجامد. بنابراین، این مفهوم بیشتر با بی‌عدالتی، آسیب‌پذیری و فقدان دسترسی به نیازهای اساسی ارتباط دارد(Husmann, 2016). سکونتگاه‌های غیررسمی، طبیعتاً تلاشی از سوی ساکنان برای تولید زمین، مسکن و زیرساخت‌های مقرون‌به‌صرفه و قابل‌دسترس در مناطق شهری است (Sivam & Karuppannan,۲۰۰۲).

درزمینه علل حاشیه‌نشینی نظریه‌های مختلفی مطرح است. نظریه مرکز- پیرامون به‌خوبی فرایند شکل-گیری مناطق حاشیه‌ای را درنتیجه بهره‌کشی ناعادلانه هسته شهری نشان می‌دهد. در این نظریه هسته مرکزی شهر به دلیل عامل سلطه بر پیرامونش که خود از انباشت سرمایه در درون و عدم سرمایه‌گذاری در بیرون حاصل می‌گردد، پیوسته خود را تقویت نموده و ناحیه بیرونی خود را از توسعه فیزیکی و انسانی بازمی‌دارد.

مهاجرت به‌عنوان پدیده‌ای مشکل‌ساز در شهرها یکی از دلایل اصلی ایجاد و توسعه اسکان غیررسمی شمرده می‌شود(قرخلو و شریفی، ۱۳۸۲).

برخی دیگر علت اصلی پیدایش اسکان‌های نابسامان شهری را ناکارآمدی نظام‌های حمایتی(اعطای وام‌های اعتباری و غیره) و ناتوانی در به‌کارگیری توانمندی‌های محلی تصور می‌کنند (افروغ، ۱۳۸۱).

بدیهی است از توسعه‌نیافتگی- که به‌صورت مهاجرت نیروی کار کم مهارت از روستا و گستردگی اقشار کارگری ساده در شهرها متبلور می‌شود- رشد بالای جمعیت و شهرنشینی، نبود مدیریت کارای سرزمینی(آمایشی) و ... به‌مثابه عوامل کلان مؤثر بر ایجاد پدیده اسکان غیررسمی در پیرامون شهرهای بزرگ نمی‌توان غفلت کرد. اما در ایران به‌طور عام پدیده اسکان غیررسمی در شکل موجود خود ناشی

1 Khalifa
2 Naceur
3 Amer

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

از رویکردهای نادرست برنامه‌ریزی فضایی و مسکن به مقوله اسکان کم‌درآمدها و در عمل شهروند به‌حساب نیاوردن آن‌ها بوده است(غمامی و همکاران، ۱۳۸۶).

اسکان غیررسمی تجلی فضایی نابرابری است، به این صورت که مردم زمانی که راه‌حل‌های رسمی دور از دسترس هستند، معمولاً به دلیل محدودیت‌های مالی و همچنین عوامل دیگری مانند طرد اجتماعی، به راه‌حل‌های غیررسمی برای مسکن روی می‌آورند(Marnane and Greenop,2023).

مفهوم نابرابری فضایی به فهم فرد و درک معنای آن بر اساس عوامل اقتصادی - اجتماعی بستگی دارد. سازمان بین‌المللی کار[1]، نابرابری فضایی را به‌عنوان تفاوت و اختلاف در سطح عملکرد اقتصادی و رفاه بین مناطق مشاهده می‌شود، تعریف می‌کند. سازمان همکاری و توسعه آن را به‌عنوان تفاوت در حجم و میزان پدیده‌ها در یک منطقه تعریف می‌کند (سازمان همکاری و توسعه اقتصادی ، ۲۰۰۳)[2]

نابرابری فضایی، درنتیجه‌ی وجود مجموعه‌ای از نابرابری‌ها در زمینه‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی، محیطی و بهره‌گیری از سرمایه‌های انسانی بروز پیدا می‌کند و یک مشکل برنامه‌ریزی به شمار می‌آید که به معنای وجود تفاوت بارز بین ویژگی‌های کالبدی، محیطی، عملکردی، اجتماعی و اقتصادی نواحی مختلف یک منطقه‌ی شهری می‌باشد (یوسفی و ورشوئی، ۱۳۸۹).

توزیع نامتوازن امکانات و زیرساخت‌های شهری نیز تداعی‌کننده بی‌عدالتی است که تأثیر جبران‌ناپذیری بر ساختار، ماهیت و جدایی گزینی طبقاتی محله‌های شهر دارد و مدیریت شهری را با چالش‌هایی جدی روبه‌رو می‌کند(نیک پور و همکاران، ۱۳۹۴). به بیانی دیگر نابرابری‌های فضایی بازتاب فیزیکی نابرابری‌های اقتصادی -اجتماعی هستند. برابری، یعنی عدالت فضایی توزیعی، یک استدلال مکرر در انگیزه‌ها و اهداف دولت‌ها برای مداخله در سکونتگاه‌های غیررسمی است (and Inter-American Development Bank EDU، ۲۰۱۴).

در چنین شرایطی از مهم‌ترین عوامل در برنامه-ریزی شهری، استفاده از فضاها و توزیع مناسب و به عبارتی کامل‌تر عدالت فضایی است. در این راستا کاربری‌ها و خدمات شهری ازجمله عوامل مؤثر و مفیدند که با پاسخگویی به نیازهای جمعیتی، افزایش منفعت عمومی و توجه به استحقاق و شایستگی افراد می‌توانند با برقراری عادلانه‌تر، ابعاد عدالت فضایی، عدالت اجتماعی و عدالت اقتصادی را برقرار نمایند(وارثی و همکاران، ۱۳۸۷).

از دیدگاه عدالت فضایی، عدالت دربرگیرنده مفاهیمی چون توزیع متناسب عملکردها و خدمات، دسترسی مناسب به مراکز خدماتی و فعالیتی، بدون تبعیض و تفاوت بین ساکنان یک شهر یا منطقه شهری است. تمرکز توسعه در شهرها و توجه به مفاهیم فیزیکی و کالبدی و غفلت از اهداف اجتماعی در طرح‌های توسعه شهری، شهرها را با چرخه نامطلوبی از عدم تعادل‌های اجتماعیـ اقتصادی و زیست‌محیطی روبرو کرده و چالش‌های بی‌سابقه‌ای را همچون فقر، اسکان غیررسمی، تعارضات فرهنگی، نزول کیفیت زندگی، شکاف‌های درآمدی، ازهم‌گسیختگی‌های اجتماعی، تضعیف نهاد خانواده، بی‌عدالتی در توزیع خدمات شهری پیشروی آن‌ها نهاده که نه‌تنها پیدایش بی‌عدالتی شهری را سبب شده و سلامت اجتماعی شهر و ساکنان آن را به مخاطره انداخته، بلکه به‌واسطه پیوند بنیادین عدالت اجتماعی و توسعه پایدار، این مفهوم را نیز متزلزل نموده است(خاکپور و باوان پوری، ۱۳۸۸)

هدف عدالت فضایی، توزیع عادلانه نیازهای اساسی، امکانات، تسهیلات و خدمات شهری در میان محلات و مناطق مختلف شهر است؛ چنانکه هیچ محله یا منطقه‌ای نسبت به منطقه یا محله دیگر ازنظر برخورداری برتری فضایی نداشته و اصل دسترسی برابر رعایت شده باشد؛

1 ILO

2 Organisation for Economic Co-operation and Development

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

به‌علاوه ازلحاظ سرانهٔ برخورداری با توجه به میزان جمعیت در هر منطقه از شهر اختلاف زیادی وجود نداشته باشد(هاروی، ۱۳۸۲).

مفاهیم شکل‌دهنده عدالت فضایی حول مفاهیم توزیعی عدالت باهدف دستیابی به برابری می‌چرخند. درک توزیعی از عدالت به‌شدت بر کیفیت مادی فضاها، یعنی توزیع عادلانه منابع، خدمات و دسترسی متمرکز است و استدلال می‌کند که توزیع جغرافیایی مساوی از مزایای منابع مکانی و دسترسی برابر به آن‌ها، جامعه عادلانه‌تری را ایجاد می‌کند. جنبه‌های رویه‌ای عدالت به فرآیندهای تصمیم‌گیری منصفانه در برنامه‌ریزی و توسعه شهری برای تقویت توانمندی مربوط می‌شود.(اوا، ۲۰۱۸)

دو محور اصلی در عدالت فضایی یکی چگونگی وضعیت زندگی (هم اجتماعی و هم فیزیکی) و توزیع فرصت‌ها(دسترسی به زیرساخت‌های اجتماعی، فیزیکی و مجازی) است. برای تحلیل عدالت فضایی باید بر مقایسه توزیع مکانی تسهیلات و خدمات عمومی با توزیع مکانی گروه‌های مختلف اجتماعی- اقتصادی تأکید بیشتری صورت پذیرد(Talen,1998).

بنابراین شناسایی نابرابری‌های فضایی شهری و شکاف اقتصادی – اجتماعی موجود در حوزه‌های شهری و ارائه‌ی راهکارهایی در چارچوب دستیابی به برابری فضایی یکی از چالش‌های فکری است که اندیشمندان برنامه‌ریزی شهری با آن مواجه هستند.

جدول ۱- شاخص‌های پژوهش

مؤلفه	شاخص
اقتصادی	متوسط ارزش هر مترمربع زیربنا
	نرخ اشتغال و بیکاری
	متوسط درآمد ماهیانه خانوار
	درصد مالکیت مسکن
	متوسط مالکیت خودرو
جمعیتی-اجتماعی	تراکم جمعیت
	میانگین تعداد خانوار در واحد مسکونی
	خانوارهای با تعداد سال سکونت بالای ده سال
	جمعیت بالای ۶۵ سال ناحیه

۴- روش تحقیق

این تحقیق ازنظر نوع، جزء تحقیقات کاربردی و روش بررسی آن، مبتنی بر روش توصیفی- و همبستگی تحلیلی است. به‌منظور جمع‌آوری داده‌ها از روش‌های اسنادی و میدانی استفاده‌شده است. برای مبانی نظری از پژوهش‌های گذشته، کتاب و پایان‌نامه و ... آمارهای رسمی، طرح‌های فرادست و...استفاده‌شده است در ادامه و بر اساس مبانی نظری و هدف پژوهش پرسشنامه‌ای تهیه که روایی و پایایی آن بررسی گردید روایی پرسشنامه از روش دلفی و بر اساس نظرات کارشناسان و نخبگان تأیید گردید و پایایی آن با نرم‌افزار spss (α=۰/۷۸۹)، تأیید گردید.

جامعه آماری ساکنان نواحی ۵ گانه منطقه ۱۸ می‌باشند که بر اساس فرمول کوکران و چون جامعه بزرگ محسوب می‌شد ۳۷۲ نفر تعیین گردید که برای توزیع پرسشنامه در هر ناحیه برحسب جمعیت نسبت به‌کل نمونه انتخاب شد. روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب‌شده است.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

برای سنجش و اندازه‌گیری میزان نابرابری اقتصادی و اجتماعی از تکنیک تاپسیس۱ استفاده‌شده است. که مراحل آن به شرح زیر است.

در این روش که بر اساس مفاهیم تعریف‌شده آن، گزینه‌های مناسب، گزینه‌هایی هستند که حداقل فاصله را نسبت به (راه‌حل ایده آل مثبت) بهترین حالت ممکن و دورترین فاصله را نسبت به (راه‌حل ایده آل منفی) بدترین حالت ممکن داشته باشند. که در این پژوهش حالت مطلوب کمترین نابرابری فضایی در بعد اقتصادی- اجتماعی و حالت نامطلوب بیشترین نابرابری فضایی است. در این روش mگزینه به‌وسیله n شاخص، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

ابتدا به‌تمامی شاخص بر اساس روش امتیازدهی دوقطبی فاصله‌ای بین ۱ تا ۹ داده‌شده است.

در گام بعدی با استفاده از روش تاپسیس محاسبات لازم بر روی ماتریس‌های تشکیل‌شده در هر مؤلفه صورت می‌گیرد و درنهایت برای تعیین اینکه هر یک از پهنه‌های ۵ گانه منطقه ۱۸ چه امتیازی کسب می‌کند. این امتیاز بین ۰ تا ۱ قرار دارد که عدد ۱ نماینده بیشترین نابرابری و عدد ۰ نشانگر کمترین نابرابری فضایی است.

در این بخش جهت وضوح بیشتر این طیف به پنج بازه برابر شامل موارد زیر تقسیم‌بندی شده است.

(۰ تا ۰,۲) نابرابری فضایی خیلی کم

(۰,۲۱ تا ۰,۴) نابرابری فضایی کم

(۰,۴۱ تا ۰,۶) نابرابری فضایی متوسط

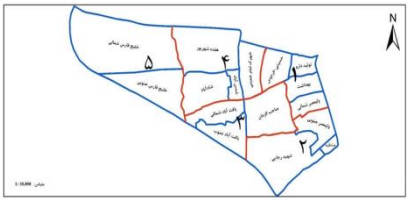
(۰,۶۱ تا ۰,۸) نابرابری فضایی زیاد

(۰,۸۱ تا ۱) نابرابری فضایی خیلی زیاد

با توجه به اینکه فرایند محاسبه روش تاپسیس طولانی و حجم بالایی از صفحات را به خود اختصاص خواهد داد در اینجا نتایج کاربردی ارائه خواهد شد.

معرفی محدوده موردمطالعه

منطقه ۱۸ یکی از مناطق حاشیه‌ای تهران است و به همین لحاظ بخش بزرگی از حریم شهر تهران در محدوده این منطقه قرارگرفته است (بررسی مسائل توسعه شهری منطقه ۱۸، فصل دهم، ۱۳۸۲: ۱). این منطقه در منتهی‌الیه جنوب غربی شهر تهران قرار دارد و بر اساس طرح ساماندهی تهران مصوب۱۳۷۰سطحی معادل۳۷۸۳هکتار را به خود اختصاص می‌دهد. سطح محدوده۲۵ساله تهران در داخل این منطقه(اراضی دارای طرح تفصیلی مصوب)بالغبر۱۸۶۱هکتار و معادل۴۹درصد سطح کل محدوده قانونی می‌باشد.اراضی این منطقه را چند دهه پیش باغات و مزارع کشاورزی تشکیل می‌داده است که با توسعه تهران به‌طرف غرب بخشی از اراضی تحت پوشش توسعه شهری قرارگرفته است(سالنامه آماری شهر تهران، ۴۲ :۱۳۹۰).

شکل ۱- موقعیت منطقه در شهر تهران

بر اساس طرح راهبردی – ساختاری (جامع) شهر تهران منطقه ۱۸ دارای ۵ ناحیه در محدوده و ۲ ناحیه در حریم می‌باشد. ناحیه ۵ با مساحتی بالغ ۱۱۶۰ هکتار به‌عنوان بزرگ‌ترین و ناحیه یک با مساحتی بالغ ۴۳۸/۸ هکتار به‌عنوان کوچک‌ترین ناحیه به شمار می‌رود. همچنین این منطقه دارای ۱۸ محله مصوب بوده که ناحیه ۱ چهار محله ، ناحیه ۲ چهار محله، ناحیه ۳ چهار محله ، ناحیه ۴ سه محله و ناحیه۵ سه محله را شامل می‌شوند.

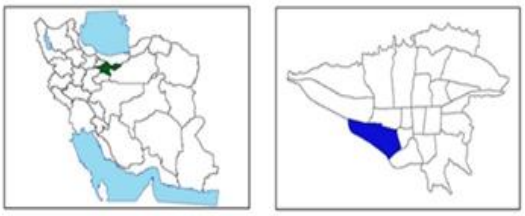
1 TOPSIS

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

همچنین الگوی تقسیم‌بندی فضایی محلات منطقه ۱۸متأثر از شبکه دسترسی بدون توجه به ویژگی‌های قومی، هویتی و تاریخی می‌باشد.

منطقه ۱۸ شهر تهران دارای ۴۴۴،۸۸۶ نفر جمعیت (۴۱۹،۲۴۹ نفر محدوده و ۲۵،۶۳۷ نفر در حریم) که رتبه ششم شهر تهران (۱٪/۵ نسبت به‌کل شهر تهران) و معادل ۱۳۰،۴۰۵ خانوار می‌باشد. وسعت منطقه ۱۸/۸۸ کیلومترمربع که حدوداً ۱/۱۲ درصد از شهر تهران را شامل می‌باشد، که از آن ۸۸/۳۷ کیلومتر داخل محدوده شهری و ۳۰/۵۰ کیلومترمربع در حریم شهر تهران واقع‌شده است.

شکل ۲- موقعیت نواحی و محلات منطقه ۱۸

مناطق مسکونی واقع در منطقه ۱۸ به‌طور عمده مورداستفاده و سکونت اقشار کم‌درآمد و شاغلین کارگاه‌های تولیدی و صنایع می‌باشد. ماهیت وجودی این مناطق سکونت به‌تبع شغل می‌باشد. نحوه شکل‌گیری و موقعیت محلات مسکونی همان‌طور که در نقشه ساختار فضائی وضع موجود منطقه مشخص می‌باشد، به‌طور عمده در حاشیه محورهای اصلی شمالی و شرقی منطقه (محور ساوه) و نیز محورهای اصلی موجود در منطقه (معلم، الغدیر، هفده شهریور و بهرامی) می‌باشد.

از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در ساختار اقتصادی - اجتماعی ساکنین منطقه ۱۸ شهرداری تهران می‌توان به موارد زیر اشاره داشت.

- حاشیه‌ای بودن و تداخل شدید کاربری‌های شهری و فرا شهری

- مهاجر بودن ساکنین، متراکم بودن بافت‌های مسکونی

- ریزدانه بودن قطعات تفکیکی در بافت مسکونی، وسعت زیاد اراضی کشاورزی و باغات در بین بافت‌های خودرو، گسستگی بافت و عدم انسجام فضائی

- وجود اشتغال پایه و مولد در منطقه و اشتغال بخش عمده ساکنین در کارگاه‌ها و صنایع موجود در منطقه

- عدم تمایل سایر شهروندان تهران به اسکان در این منطقه به لحاظ ساخت و بافت خاص فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی آن و کاهش جمعیت آن در طی دوره ۷۰ تا ۷۵

۵- یافته‌های تحقیق

جهت بررسی و رتبه‌بندی میزان نابرابری فضایی اقتصادی- اجتماعی در سطح منطقه ۱۸ شاخص‌هایی بر اساس مبانی نظری تعیین گردید. سنجش نابرابری فضایی منطقه ۱۸، بر اساس نواحی پنج‌گانه صورت گرفته است.

رتبه‌بندی نابرابری فضایی اقتصادی- اجتماعی در سطح منطقه ۱۸، با کمک مدل Topsis:

اقتصادی

این مؤلفه شامل شاخص‌هایی چون ارزش زمین، درامد خانوار ، مالکیت مسکن و خودرو و میزان اشتغال و بیکاری جهت تعیین نابرابری فضایی پهنه‌های منطقه می‌باشد.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

داده‌های همچون مالکیت مسکن و متوسط درآمد خانوار از پرسشنامه‌های توزیع‌شده در هر پهنه محاسبه‌شده است. اطلاعات ارزش زمین نیز با پرسش از کارشناسان و بنگاه‌ها و مشاورین املاک محله تهیه‌شده است.

جدول۲- وضعیت شاخص‌های اقتصادی نابرابری فضایی به تفکیک پهنه‌های ۵ گانه

شماره پهنه	ارزش زمین	نرخ بیکاری	درآمد خانوار	درصد مالکیت مسکن ملکی	متوسط مالکیت خودرو
۱	۱۷۵۳۵۷۱۰	۳۱	۱۶۰۰۰۰۰۰	۲۳	۰,۸
۲	۲۳۶۹۱۴۸۰	۲۳	۱۶۰۰۰۰۰۰	۲۰	۰,۹
۳	۲۱۴۶۴۷۸۰	۲۹	۱۸۰۰۰۰۰۰	۱۹	۱
۴	۲۶۸۹۲۰۰۰	۱۹	۲۹۰۰۰۰۰۰	۲۳	۱,۵
۵	۲۳۴۶۵۰۰۰۰	۲۱	۳۱۰۰۰۰۰۰	۲۲	۱,۳

شاخص‌های مرکزی (میانگین) و پراکندگی (انحراف معیار، چولگی، کشیدگی) شاخص‌های اقتصادی در سطح منطقه محاسبه می‌شود. می‌توان گفت که متغیر مالکیت مسکونی با میانگین ۲۱,۶±۸,۶۸ دارای چولگی منفی است که نشان می‌دهد، مالکیت مسکن کمتر از میانگین است. مقدار کشیدگی کمتر از کشیدگی نرمال است.

جدول۳- میانگین شاخص‌های اقتصادی نابرابری فضایی

شاخص	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
ارزش زمین	۲۲۶۴۶۸۹۴	۲۴۷۸,۱۳	-۰,۱۳۳	-۱,۴۵
نرخ بیکاری	۲۴	۲,۴۷	۱,۷۷	۳,۸۷
متوسط درآمد ماهیانه	۲۲۰۰۰۰۰۰	۹۵۸,۷۸	۱,۸۲	۳,۲۶
درصد مالکیت مسکن	۲۱,۶	۸,۶۸	-۰,۵۶۷	-۰,۶۷۸
متوسط مالکیت خودرو هر خانوار	۱,۰۲	۰,۴۵۶	۱,۷۶۵	۴,۴۵۷

در گام بعدی به امتیازدهی به شاخص‌ها در قالب امتیازدهی دوقطبی فاصله‌ای می‌پردازیم. که در قالب ماتریس تشکیل می‌شود.

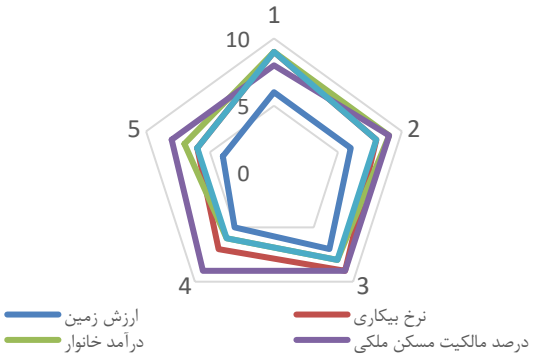
جدول۴- امتیازدهی به شاخص‌های اقتصادی نابرابری فضایی

شماره پهنه	ارزش زمین	نرخ بیکاری	درآمد خانوار	مالکیت مسکن ملکی	متوسط مالکیت خودرو
۱	۶	۹	۹	۸	۹
۲	۶	۸	۹	۹	۸

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

۸	۹	۸	۹	۷	۳
۶	۹	۶	۷	۵	۴
۶	۸	۷	۶	۴	۵

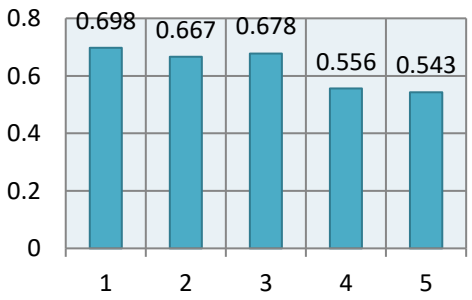
نمودار ۱-وضعیت شاخص‌های اقتصادی نابرابری فضایی در پهنه‌های منطقه ۱۸

با توجه به نمودار مشخص است پهنه‌های منطقه در شاخص‌های درصد مالکیت مسکن، درآمد خانوار، نرخ بیکاری امتیاز بالایی دریافت کرده‌اند و بیشترین نابرابری در این شاخص‌ها است.

با توجه به جدول زیر می‌توان دریافت که نابرابری فضایی در منطقه ۱۸ در ناحیه ۱ و ناحیه ۲، ناحیه ۳ در شاخص‌های اقتصادی امتیاز بالایی را دریافت کرده‌اند.

جدول ۵-میزان تاپسیس و رتبه‌بندی پهنه‌ها در شاخص‌های اقتصادی نابرابری فضایی

شماره پهنه	میزان تاپسیس	رتبه	میزان نابرابری فضایی
۱	۰,۶۹۸	۱	زیاد
۲	۰,۶۶۷	۳	زیاد
۳	۰,۶۷۸	۲	زیاد
۴	۰,۵۵۶	۴	متوسط
۵	۰,۵۴۳	۵	متوسط

نمودار۲-مقایسه نابرابری فضایی در پهنه‌های منطقه ۱۸

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

اجتماعی

شاخص اجتماعی شامل تراکم جمعیت، بعد جمعیت، تراکم مسکونی، سطح تحصیلات، مدت سکونت، پیری جمعیت است. با توجه به اینکه این بخشی از داده‌ها به‌صورت آمار رسمی در سطح بلوک‌ها و پهنه‌های منطقه وجود نداشت. این داده‌ها مانند مدت سکونت از داده‌های منتج از پرسشنامه که به این منظور تهیه شد و در منطقه توزیع شد تهیه شده است.

جدول ۶- وضعیت شاخص‌های اجتماعی نابرابری فضایی

شماره پهنه	تراکم جمعیت	بعد خانوار	درصد تراکم مسکونی	سطح تحصیلات	مدت سکونت	پیری جمعیت
۱	۲۵۱,۱	۳,۸	۳۲,۹۷	۵۷	۷۳,۸	۷
۲	۱۱۴,۲	۳,۵	۱۷,۸۷	۶۳	۶۹,۵	۶,۸
۳	۱۱۶,۶	۳,۶	۱۸,۳	۵۸	۵۴,۸	۶,۹
۴	۷۳,۶	۳,۱	۹,۷	۶۵	۵۶	۴,۰۹
۵	۵۲,۷	۳,۲	۱۲,۲	۶۴	۶۹,۷	۳,۰۸

شاخص‌های مرکزی (میانگین) و پراکندگی (انحراف معیار، چولگی، کشیدگی) متغیرهای اجتماعی در سطح منطقه محاسبه‌شده است. می‌توان گفت که متغیر مدت سکونت با میانگین ۶۴,۶۷±۰,۳۷۸ دارای چولگی منفی است که نشان می‌دهد، مدت سکونت کمتر از میانگین است. مقدار کشیدگی کمتر از کشیدگی نرمال است.

جدول ۷- میانگین شاخص‌های اجتماعی نابرابری فضایی

شاخص	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
تراکم جمعیت	۱۲۰,۴	۸,۳۸	۰,۱۲۸	-۰,۶۵۴
بعد خانوار	۴,۴	۰,۴۵۵	۰,۵۶۷	-۰,۴۳۵
درصد تراکم مسکونی	۱۸,۲	۰,۱۲۳	۰,۱۶۸	۰,۷۶۱
سطح تحصیلات	۶۱,۴	۱۵,۹	۰,۹۲۱	۰,۱۹
مدت سکونت	۶۴,۶۷	۱۸,۸۶	-۰,۳۷۸	-۰,۹۴۱
پیری جمعیت	۶,۱	۱۴,۸	-۰,۱۴۲	-۱,۱۲۱

پس از انجام مراحل بالا و استخراج داده‌های موردنیاز شاخص‌ها جهت تعیین نابرابری فضایی پهنه‌های منطقه در شاخص‌های اجتماعی امتیازدهی شده و با توجه به جهت و اثر آن‌ها بر نابرابری فضایی مقادیر آن‌ها تعیین و ماتریس اولیه برای محاسبه میزان نابرابری فضایی در جدول زیر امتیازدهی به شاخص‌های اجتماعی تشکیل شد.

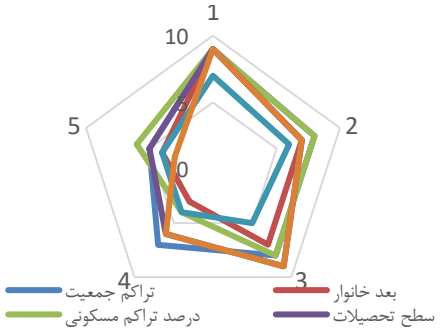
جدول۸-امتیازدهی به شاخص‌های اجتماعی نابرابری فضایی

شماره پهنه	تراکم جمعیت	بعد خانوار	درصد تراکم مسکونی	سطح تحصیلات	مدت سکونت	پیری جمعیت
۱	۹	۹	۹	۹	۷	۹

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

۲	۸	۷	۸	۷	۶	۷
۳	۸	۷	۸	۹	۵	۹
۴	۷	۳	۴	۶	۴	۶
۵	۵	۴	۶	۵	۴	۳

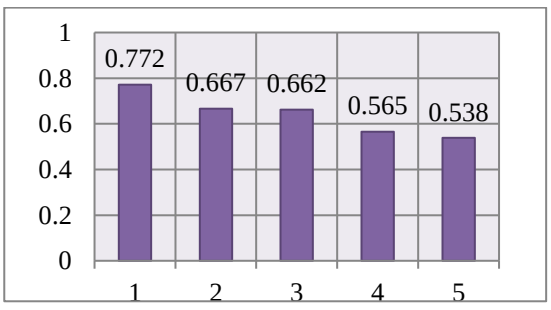
نمودار ۳- وضعیت پهنه‌های منطقه ۱۸ در شاخص‌های اجتماعی

با توجه به نمودار بالا می‌توان گفت پهنه‌های منطقه در شاخص‌های درصد تراکم مسکونی، پیری جمعیت، امتیاز بالایی دریافت کرده‌اند و بیشترین نابرابری در این شاخص است.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از جدول زیر می‌توان دریافت که نابرابری فضایی در منطقه ۱۸ در ناحیه ۱ و ناحیه ۳، ناحیه ۲ در شاخص اجتماعی امتیاز بالایی را دریافت کرده‌اند.

جدول ۹- میزان تاپسیس و رتبه‌بندی پهنه‌ها در شاخص اجتماعی نابرابری فضایی

شماره پهنه	میزان تاپسیس	رتبه	سطح نابرابری فضایی
۱	۰,۷۷۲	۱	زیاد
۲	۰,۶۶۷	۳	زیاد
۳	۰,۶۶۲	۲	زیاد
۴	۰,۵۶۵	۴	متوسط
۵	۰,۵۳۸	۵	متوسط

نمودار۴-مقایسه نتیجه نابرابری فضایی اجتماعی

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

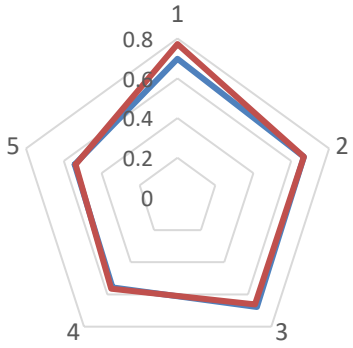
نابرابری فضایی کل منطقه ۱۸

نتایج نابرابری فضایی در پهنه‌های منطقه ۱۸ در قالب نابرابری فضایی در نظر گرفته‌شده است که متوسط آن‌ها نمایانگر نابرابری فضایی نواحی منطقه ۱۸ است.

جدول ۱۰-میزان تاپسیس و رتبه‌بندی نابرابری فضایی در منطقه ۱۸

شماره پهنه	اقتصادی	اجتماعی	میانگین	رتبه	سطح نابرابری
۱	۰,۶۹۸	۰,۷۷۲	۰,۷۳۵	۱	زیاد
۲	۰,۶۶۷	۰,۶۶۷	۰,۶۶۷	۲	زیاد
۳	۰,۶۷۸	۰,۶۶۲	۰,۶۷	۳	زیاد
۴	۰,۵۵۶	۰,۵۶۵	۰,۵۶۰۵	۴	متوسط
۵	۰,۵۴۳	۰,۵۳۸	۰,۵۴۰۵	۵	متوسط

نابرابری در سطح منطقه ۱۸ به وضعیت زیاد با سطح متوسط در هر یک از پهنه‌ها ۰,۶۳۴ رسند.

نمودار ۵-وضعیت منطقه ۱۸ ازنظر نابرابری فضایی اقتصادی- اجتماعی

نتایج آزمونT - Test one-sample برای بررسی میزان رضایت ساکنان

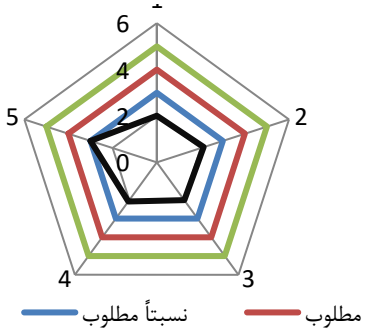
داده‌های حاصل از پرسشنامه توزیع‌شده میان ساکنان برای بررسی میزان رضایت از وضع موجود با آزمون تی تک نمونه‌ای موردبررسی قرار گرفت. امتیازبندی پرسشنامه به‌صورت طیف لیکرت و خیلی کم(۱)، کم(۲)، متوسط(۳)، زیاد(۴)،خیلی زیاد(۵)می‌باشد که در نرم‌افزار به کمی تبدیل‌شده و امتیاز ۱ تا ۵ داده‌شده است و امتیاز ۳ به‌عنوان حد وسط و میانگین شاخص در نظر گرفته‌شده است که بالاتر از ۳ نشان‌دهنده وضعیت مطلوب می‌باشد چون پاسخ زیاد و خیلی زیاد داده‌شده و میانگین کمتر از ۳ به معنی وضعیت نامطلوب می‌باشد چون پاسخ خیلی کم و کم داده‌شده.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

جدول ۱۱- نتایج آزمون تی برای مقایسه میانگین پرسشنامه

متغیرها	میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی df	سطح معناداری Sig. (tailed)	اختلاف میانگین‌ها
۱	۲,۰۱	۲۵,۹۸۷	۳۷۱	.۰۰۲	-0.99
۲	۲,۱۳	۵,۲۹۵	۳۷۱	.۰۰۰	-0.87
۳	۲,۰۲	۱۱,۴۹۵	۳۷۱	.۰۰۰	-0.98
۴	۲,۰۹	۱۰,۶۵۴	۳۷۱	.۰۰۱	-0.91
۵	۳	۳۵,۹۸۶	۳۷۱	.۰۰۰	۰

نمودار ۶- رادار میزان مطلوبیت پهنه‌های منطقه

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهاد

شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های نامتعارف و خودانگیخته در درون یا پیرامون شهرهای ایران با ویژگی‌های نامطلوب کالبدی، اقتصادی و اجتماعی ازجمله پیامدهای رشد شهرنشینی لجام‌گسیخته کشور طی دهه‌های اخیر است.

برخورد با مسئله‌ی نابرابری فضایی شهری به‌صورت کلی در قالب برنامه‌های توسعه‌ی شهری منجر به حصول منافع عمومی در مقابل سرمایه‌داری بازار آزاد و افزایش رفاه اجتماعی و ملاک عمل قرار دادن شرایط رفاه عمومی در عین توجه به زمینه‌های فعالیت‌های اقتصادی بازار آزاد با استفاده از رهیافت‌های گوناگونی از شیوه‌های برخورد صورت می‌پذیرد.

در کاهش نابرابری‌های فضایی و ارتقای کیفیت زندگی، راهبردهای تأمین مسکن و بهبود شرایط کالبدی، توسعه اقتصادی -اجتماعی و توجه به محیط‌زیست، دارای اهمیت بسیاری است .نابرابری فضایی و کیفیت زندگی به مباحثی چون درآمد یا اشتغال محدود نمی‌شود. وضعیت نامطلوب زندگی در نواحی دچار نابرابری به ساختار خانواده، مناسبات و هویت اجتماعی ساکنین این نواحی، آسیب‌های جدی میزند و تأثیرات آن‌ها بر کل جامعه وارد می‌آید. به‌کارگیری چارچوب پیشنهادی با شناخت اولویت‌های اجتماعی و اقتصادی ساکنان این نواحی و تلاش برای تأمین آن‌ها، نقشی اساسی در کاهش نابرابری‌ها و ارتقای کیفیت زندگی ساکنین دارد.

به‌طورکلی می‌توان گفت نابرابری فضایی محصول و نتیجه ضعف برنامه‌ریزی شهری است که نه نتوانسته جوابگوی نیاز ساکنان، توزیع مناسب خدمات رفاهی، کنترل مهاجرت و نگهداشت جمعیت روستایی شود و پیامدهایی ازجمله توزیع نامتوازن خدمات رفاهی، شکل‌گیری و رشد نواحی دچار افت و محرومیت و نواحی فقیر فرسوده شهری را در پی دارد و باید در شناسایی، سنجش و مقابله با نابرابری فضایی، موردتوجه قرار گیرند.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

درنهایت باید گفت این سکونتگاه‌های خودانگیخته را مهاجران از روستاها به شهرها و یا افراد کم‌درآمدی که توانایی تأمین مسکن در داخل شهر را ندارند به وجود می‌آورند بنابراین برنامه‌های باید به سمت کنترل مهاجرت و ساخت مسکن برای افراد کم‌درآمد برود و به‌طورکلی برنامه‌ریزی قبل از جمعیت حرکت کند نه به دنبال جمعیت و مشکلات به وجود آمده توسط آنان.

در ادامه پیشنهادهایی در جهت ارتقای عدالت و برابری فضای نواحی منطقه ارائه‌شده است.

دستیابی به یک شبیه‌سازی از فرم کالبدی، ساختار اجتماعی و پایه‌های اقتصادی و یک راهبرد کامل و یکپارچه با نگاه مثبت در راستایی محرومیت‌زدایی و توانمندسازی اجتماعات محلی است.

ارتقاء توان کارشناسی و تخصصی شهرداری و شورایارهای محلی

مبارزه با آلودگی و بهبود شرایط زندگی درعین‌حالی که ارزش‌ها و خواسته‌های جامعه و هر گروه اجتماعی نیز در نظر گرفته شود .

افزایش کیفیت و کمیت در ارائه خدمات شهری به محل موردنظر از قبیل نظافت، پاک‌سازی دیوارها و زباله روبی، تعمیر و نگهداری خیابان‌ها.

گسترش روابط بین محله‌ای جهت ایجاد عدالت فضایی توسط سیستم مدیریت شهری یکپارچه و حکمروایی خوب شهری.

به‌کارگیری خلاقیت و نوآوری درزمینه سبک معماری ساختمان‌ها و الهام گرفتن از معماری ایرانی-اسلامی گذشتگان و تلفیق آن با معماری مدرن امروزی(برای ایجاد جذابیت در کالبد محله و آرامش در مردم ساکن محله و همچنین شکل‌گیری تنوع رنگی در کالبد محله‌ها).

۷- منابع

اسکندری نوده، محمد، صیاد بید هندی، لیلا، کلانتری، خلیل‌آباد حسین،(۱۳۸۹)، بررسی بنیان‌های نظری اسکان غیررسمی در ایران با تأکید بر مدیریت شهری"، طرح پژوهشی. سازمان مجری: پژوهشگاه علوم انسانی و اجتماعی.

افروغ، عماد(۱۳۸۱)، فضا و نابرابری‌های اجتماعی، ارائه الگویی برای جدایی گزینی فضایی و پیامدهای آن. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

پور موسوی، سید نادر، مودت، الیاس(۱۳۹۶)"ارزیابی فضایی توسعه پایدار شهری با رویکرد مدیریت یکپارچه و استفاده از مدل HDI (مطالعه موردی: کلان‌شهر اهواز)" فصلنامه مطالعات عمران شهری، دور اول، شماره سوم.

خاک پور، براتعلی، و باوان پوری، علیرضا. (۱۳۸۸). بررسی و تحلیل نابرابری در سطوح توسعه‌یافتگی مناطق شهر مشهد. دانش و توسعه، ۱۶(۲۷)، ۲۰۲-۱۸۲. https://sid.ir/paper/۷۵۷۰۵fa/

غمامی، مجید. اطهاری کمال،اعظم(۱۳۸۶)، مدیریت یکپارچه و حل مسئله اسکان غیررسمی. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران،

قرخلو، مهدی. شریفی، عبدالنبی(۱۳۸۲)، پیدایش، تکامل فیزیکی و وضعیت اجتماعی- اقتصادی، حاشیه‌نشینی (محله عین دو اهواز). پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴.

کشکولی ، محمدرضا ؛ مهدوی حاجیلویی، مسعود و مجید ولی شریعت پناهی(۱۴۰۲)"ارزیابی نقش سکونتگاه‌های غیررسمی در ساختار فضایی شهری(مطالعه موردی :شهر همدان)، فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، دوره 18 ، شماره(3 پیاپی) 64 ، صص۱۹۹-۲۰۹.

ملکی، سعید(۱۳۹۲)، رشد و گسترش کالبدی شهرها»، اهواز: انتشارات دانشگاه شهید چمران

نیک پور، عامر، ملکشاهی، غلامرضا و فائزه رزقی (۱۳۹۴)، بررسی و تحلیل فضایی نابرابری‌های اجتماعی در مناطق شهری با رویکرد شهر متراکم؛ مطالعه

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

موردی: زابل»، فصلنامه مطالعات شهری،شماره۱۶، صص 27-38.

هاروی، دیوید(۱۳۸۲)،عدالت اجتماعی و شهر، ترجمه محمدرضا حائری، بهروز منادی زاده و فرخ حسامیان، انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، جلد اول، چاپ اول، تهران، ۳۷۲ ص

وارثی، حمیدرضا، قائدرماتی، صفر، باستانی فر، ایمان (۱۳۸۷). «بررسی تأثیر پراکنش شهری بر عدم تعادل فضایی جمعیت (مطالعه موردی: مناطق شهر اصفهان)»، مجله جغرافیا و توسعه، ص ۹۱-۱۰۶.

یوسفی، علی و سمیه ورشوئی(۱۳۸۹)، نابرابری اجتماعی در فضای شهری مشهد: برآوردی از نابرابری‌های درآمدی و تحصیلی در نواحی شهر»، مجله مطالعات اجتماعی در ایران، شماره ۴، صص ۹۷-۱۲۵.

Amer, S. (2007), Towards Spatial Justice in Urban Health Services Planning, a Spatial -analytic GIS -Based Approach Using Dar es Salaam, Tanzania as a Case Study, phd Degree, University of Utrecht.

Dovey, UN. (2015). THE Challenges of SLUMS: global report on human settlements. 2003/ United Nations Human Settlements Programme. First published in the UK and USA in ۲۰۰۳ by Earthscan Publications Ltd.

El Din ،H. S., Shalaby, A., Farouh, H. E., & Elariane, S. A. (2013). Principles of Urban Quality of Life for a Neighborhood. Hbrc Journal, 91(2), 86-92.

EVA .SCHWAB(2018)، SPATIAL JUSTICE AND INFORMAL SETTLEMENTS, Institute of Landscape Architecture, University of Natural Resources and Life Sciences, Vienna, Austria

Husmann ،C. 2016. Marginality as a Root Cause of Poverty : Identifying Marginality Hotspots in Ethiopia. World Development ،78 ،420–435.

Khalifa, M. (2015) Evolution of informal settlements upgrading strategies in Egypt: From negligence to participatory development, Ain Shams Engineering Journal, Vol.6, No.4, pp.1115 –1159.

Marnane. Kali & Greenop. Kelly(2023), Housing adequacy in an informal built environment: case studies from Ahmedabad, Journal of Housing and the Built Environment (2023) 38:2059–2082. https://doi.org/10.1007/s10901-023-10029-x

Naceur, Farida. (2013) Impact of urban upgrading on perceptions of safety in informal settlements: Case study of Bouakal, Batna, Frontiers of Architectural Research, Vol.2, No.4, pp.400-408.

OECD. (2003). Geographic concentration and territorial disparity in OECD countries. Paris: OECD Publications Service.

Ravi, K.; Venables, A. J. (2005). "Spatial Inequality and Development". In Ravi, K.; Venables, A. J. (eds.). Spatial inequality and development. Oxford University Press. pp. 3–12. doi:10.1093/0199278636.003.0001. ISBN 978-0-19-160219-1.

Ruther, H., Hagai, M. M., & Mtalo, E.G. (2002). Application of Snakes and Dynamic Programming Optimization Technique in Modeling of Buildings in Informal Settlement Areas. Journal of Photogrammetry & Remote Sensing, 56(1), 269-282.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

UN-Habitat. (2015 c). Habitat- III- issue-paper-22_ informal-settlements. Retrieved from http:// unhabitat.org/ wp-content/ uploads/ 2015/ 04/ Habitat-IIIIssue- Paper-22_Informal-Settlements.pdf

UN-Habitat. (2016). HIII thematic meeting on informal settlement Pretoria.Retrieved from http:// citiscope.org/ sites/ default/ files/ h3/ HIII_Thematic_Meeting_on_Informal_Settlements_Pretoria_2016_Backgrounder.pdf.

United Nations. (2015 d). The millennium development goals report. Retrieved from http:// www.undp.org/ content/ undp/ en/ home/ librarypage/ mdg/ themillennium- development-goals-report-2015.html

United Nations. (2015 e). Transforming our world: the 2030 Agenda for sustainable development. Retrieved from http:// www.un.org/ ga/ search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

Zeilhofer. Peter. Valdinir Topantti. 2008.” Gis and ordination techniques for evaluation for environmental impact in informal settlement: A case study from Cuiaba”. Central Brazil. Applied Geography 28.

Setianto, M. A., & Gamal, A. (2021). Spatial justice in the distribution of public services. Paper presented at the 3rd International Conference on Smart City Innovation, 5-6 August, Sanur, Bali.

Sivam, A., & Karuppannan, S. (2002). Role of state and market in housing delivery for low-income groups in India. Journal of Housing and the Built Environment, 17, 69–88.

Talen, E. (1998), After the Plans Methods to Evaluate the Implementation Success of Plans Journal of Planning Education and Research, Vol. 16, No. 2, pp. 79 -91.

UN-Habitat (2008)."The State of World Cities 2008-2009: Homogenous Cities."www.Unhanitat.org, 2008/10/28.

UN–Habitat. (2015 a). International guidelines on urban and territorial. planning Retrieved from http://unhabitat.org/books/international-guidelines-onurban- and-territorial-planning

UN-Habitat. (2015 b). Habitat III-issue-pape- 20 – Housing. Retrieved from http://unhabitat.org/wp-content/uploads/2015/04/Habitat-III-Issue-Paper- 20_Housing-2.0.pdf

Archive of SID.ir